

Lapin tilanne- ja kehityskuva 2023

2024 ALKE-keskustelujen tausta-aineisto

Lapin materiaalipankki | Petri Teppo

LAPIN LIITTO

Lapin viime vuosien väestökehitys on ollut aiempaa positiivisempi. Koronapandemia käänsi väestökehityksen suuntaa ja voimakas negatiivinen väestökehitys tasaantui maan sisäisen muuttoliikkeen myötä. Vuonna 2021 maan sisäinen nettomuutto jopa kävi plussalla. Lapin sisällä väestökehityserot ovat suuria heijastellen eroja muuttoliikkeessä ja ikärakenteessa. Rovaniemen kasvussa näkyy muuttoliike muualta Lapista. Matkailuvetoiset Tunturi-Lapin (Kittilä, Muonio) ja Pohjois-Lapin (Inari) kunnat ovat kehittyneet vahvasti maaseutumaisiksi kunniksi. Väestökehitys on haasteellista Kemi-Tornion, Tornionlaakson ja Itä-Lapin alueella. Väestö on lisääntynyt vuonna 2023 kuudessa kunnassa, mukana muuttoliikkeen myötä Itä-Lapin kunnista Kemijärvi ja Salla (tilanne 11/23).

Kokonaisnettomuutto on kehittynyt positiiviseen suuntaan. Muuttovoittoa on saanut vuoden 2023 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana yli puolet Lapin kunnista ja myös maan sisäinen muuttoliike on yhä useammassa kunnassa positiivinen. Maahanmuutto vaikuttaa merkittävästi väestökehitykseen. Haasteena on se, että Lappi menettää maahanmuuttajia maan sisäisen muuttotappiona. Vieraskielisen ja ulkomaalaistaustaisen väestön osuus on merkittävästä kasvusta huolimatta edelleen matala. Vuonna 2022 Lapin väestöstä yli 5 850 oli vieraskielisiä, mikä on lähes 2 700 enemmän kuin vuonna 2010. Vieraskielisten osuus väestöstä on noussut 2010-luvun alkuvuosien alle 2 prosentista 3,3 prosenttiin %. Lapissa 16 kunnassa on tilapäistä suojelua saavia ukrainalaisia yhteensä noin 1 000 (tilanne 11/23). Kotikunnan on saanut lokakuuhun mennessä noin 460 ukrainalaista kymmenessä Lapin kunnassa, eniten Rovaniemellä, Kemijärvellä ja Kemissä. Maahanmuuton edistämistä tukee laajalla toimijaverkostoyhteistyöllä valmisteltu Lapin maahanmuuttostrategia 2030+.

Lapin väestökehityksen arvioidaan olevan positiivisempi kuin tilastokeskuksen ennusteissa, jonka mukaan väestömäärä alittaisi 170 000 vuonna 2030. Jo ensimmäisten vuosien kehityssuunta on ollut ennustetta positiivisempi ja vuoden 2022 väestömäärä ylitti ennusteen 730 henkilöllä. Myös MDI:n väestöennusteen 2022-2040 mukaan kaikissa neljässä skenaariossa Lapin väestö uhkaa vähentyä, mutta voimakkuus vaihtelee ja väestömäärä on ennusteissa 160 800 - 170 750 vuonna 2040. Väestö vähenee etenkin kuolleiden enemmyyden takia ja muuttoliikkeen merkitys pienenee. Erot maakunnan sisällä säilyvät suurina ikärakenteenkin takia.

Myös Lapin väestö ikääntyy. Alle 15-vuotiaiden ja työikäisten määrä ja osuus väestöstä vähenee. Yli 64-vuotiaiden määrä ja osuus kasvaa. Lapin väestö on hieman keskimääräistä maakuntaa iäkkäämpää ja erot ikääntymisessä ovat kunnittain suuria. Vanhuushuoltosuhte (eläkeläisiä/100 työikäistä) oli vuonna 2022 Lapissa koko maata alempi vain Kittilässä ja Rovaniemellä ja korkeimmillaan yli 80. Ikääntymisen vaikutukset heijastuvat hyvinvointipalveluihin sekä asumisen ja liikkumisen kysymyksiin. Syntyneiden määrä on romahtanut kokonaishedelmällisyyslaskun ja hedelmällisessä iässä olevien vähenemisen myötä. Myös syntyvyydessä kunnittaiset erot huomattavia. Syntyvyyden lasku vaikuttaa oppilasmäärien kautta etenkin sivistyspalveluihin, mutta myöhemmin myös työvoimaan. Väestön väheneminen ja ikääntyminen ovat suuria haasteita erityisesti heikentyvän huoltosuhteen, palvelujen turvaamisen ja työvoiman riittävyyden näkökulmista. Lapin toimijat tekevät yhdessä töitä alueen veto- ja pitovoimaisuuden kehittämiseksi. Asuntopula on haaste ja jopa kasvun este monessa Lapin kunnassa ja siihen tarvitaan ja haetaan uudenlaisia ratkaisuja.

Monipaikkaisuus ja etätyö tukevat Lapin väestökehitystä. Lapissa monipaikkaisuus näyttäytyy enemmän ympärivuotisesti kuin muualla Suomessa. Alueen palvelutarjontaan ja -kysyntään heijastuvat matkailijoiden ja matkailutyövoiman tarpeet. Selvityksen mukaan tärkeimpiä syitä Lappiin muuttolle ovat ainutlaatuinen luonto, parempi tasapaino työn ja vapaa-ajan välillä, asumisen kohtuuhintaisuus sekä turvallisuus. Näiden lisäksi Lapin työpaikkatarjonnan aiempaa vahvempi esille tuominen on tärkeää.

Lapin positiivisia ja haasteellisia väestökehityksen kehityskulkuja tiivistettynä (Mukaiillen Aro ja Antikainen, MDI 18.12.2023)

Positiivisia kehityskulkuja

- ✓ Vahvistunut väestökehitys
- ✓ Muuttoliike maan sisällä ja vetovoiman kasvu
- ✓ Vetovoima suhteessa pääkaupunkiseutuun
- ✓ Muuttoliikkeen rakenne vahvistunut
- ✓ Maahanmuuton merkittävä kasvu
- ✓ Harvinaisen vetovoimainen harvaan asuttu maaseutu
- ✓ Monipaikkaisen väestön kasvu

Haasteellisia kehityskulkuja

- ✓ Nopeasti heikkenevä luonnollinen väestönlisäys
- ✓ Suuri pysyvästi lähtevien nuorten määrä
- ✓ Työikäisen väestön ja työvoiman kehitys
- ✓ Ikärakenteen kehitys, eläköitymispaine
- ✓ Kasvusta huolimatta yhä vähäinen maahanmuutto
- ✓ Heikko ulkomaalaistaustaisten pitovoima
- ✓ Kasvat Lapin sisäiset erot

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

Lapissa on 7 HINKU-kuntaa ja 10 KETS-kuntaorganisaatiota. Ilmastostrategiaa laaditaan ainakin 6:ssa kunnassa. Lapin päästökehitys noudattelee yleistä valtakunnallista kehitystä, kun mitataan HINKU-laskentasäännön mukaista kehitystä huomioiden tuulivoimahyvitykset. Ilman tuulivoimahyvityksiä **Lapin päästövähennemä (-23%) HINKU-menetelmällä jää alle maan keskiarvon (-28%)**. Kaikkia päästöjä tarkastellessa suurin osa Lapin päästöistä tuli v. 2021 teollisuudesta, seuraavaksi suurimmat olivat kulutussähkö ja tieliikenne. Tämä poikkeaa valtakunnallisesta jakaumasta ja kertoo Lapin teollisuusvaltaisuudesta. HINKU-laskennan mukaan Lapin päästöissä korostuu tieliikenne (23,7%) ja maatalous (20,6%). **Lapin teollisuusvaltaisuus mahdollistaa Lapissa merkittäviä päästövähennyksiä koska teollisuus tekee merkittäviä innovaatioita päästövähennysten saavuttamiseksi.**

Uusiutuvien energianlähteiden osuus Lapissa on vahva ja kasvava. Esimerkiksi tuulivoiman tuotanto on kasvanut vuoden 2010 yhdestä prosentista 20 % vuonna 2022. Vuonna 2022 Lapissa tuotetusta sähköstä 86 % oli uusiutuvaa, kun uusiutuvien osuus koko maan energiatuotannosta oli 36 %. Lappi tuottaa 26 % Suomen uusiutuvasta sähköstä. Lappi tuottaa uusiutuvaa sähköä jo hieman enemmän kuin koko Lapin sähkönkulutus on ja koko sähköntuotanto Lapissa ylittää reilusti kulutuksen.

Suomen lakisäateisistä suojelualueista 67 % sijaitsee Lapissa ja kaikista suojelluista metsistä 64 % on Lapissa. Lahopuun määrä on vähentynyt mutta on selvästi muuta maata parempi. Vaikka alkuperäiseen tilanteeseen verrattuna luonnontilaista suoluontoa on vähän, on sitä määrällisesti paljon Lapissa. Yksityismetsien suojelun METSO-ohjelman tavoitteet on Pohjois-Suomessa lähes saavutettu mutta pinta-ala on pieni. Lappi on ollut mukana laatimassa kansallista kiertotalouden green deal-mallia ja tavoitteena on sitoutua sopimukseen vuoden 2024 aikana. Lapissa tiukasti suojeltujen alueiden osuus, lähes 25%, ylittää Luontopaneelin maakuntakohtaisen 10% suosituksen. Lapin metsämaan suojeluprosentti on kuitenkin edelleen matala suojelun kohdistuessa pääasiassa kitu- ja joutomaahan.

Merkittäviä haasteita Lapin päästövähennyksille ovat liikennesektorin energiamurroksen toteuttaminen oikeudenmukaisesti ja kilpailukykyä vaarantamatta ja korvaavien, kestävien energialähteiden löytäminen erityisesti turpeelle. **Vihreän siirtymän ratkaisujen tarjoaminen muille (tuulivoima ja sen mahdollistama vetytalous, kiertotalousratkaisut, metsän tuottama arvonalisä ja vihreät innovaatiot) nähdään merkittävänä elinvoiman mahdollisuutena mutta haasteena on niiden tarjoaminen omaa kestävyttä vaarantamatta.** Maataloudessa haasteita asettaa luonnonolojen sanelema karjatalousvaltaisuus sekä turvepeltojen suuri osuus ja maatalouden kriisi. Sekä PK-yrityssektorin että kuntakentän siirtymää hidastaa Lapin olosuhteet huomioivan tiedon, osaajien ja tuen sekä viestinnän puute, koronan heikentämä talous ja TKI-toiminnan vähäisyys.

Maakunnan yhteistyöryhmän alaisuudessa toimiva Lapin Vihreän siirtymän jaosto edistää ja seuraa Lapin Green Deal – tiekartan mukaisesti Lapin vihreää siirtymää. **Lapissa on käynnistynyt maakunnallisen ilmasto- ja energiasstrategian valmistelu.** Tämä strategia tulee sisältämään myös sopeutumisen ja sen pohjaksi on laadittu alustava riski- ja haavoittuvuustarkastelu. Lisäksi uudella ilmastostrategialla pyritään vastaamaan kansallisen ilmastolain tavoitteisiin. Lappi on mukana myös EU:n Horisontti-ohjelman sitoumuksessa ilmastonmuutokseen sopeutumisen edistämiseksi. **Lappi tavoittelee myös elonkirjon heikkenemisen pysäyttämistä suunnitteilla olevan biodiversiteettistrategian avulla.** Kestävää ja ilmastoviisasta metsien monikäyttöä tavoitellaan mm. metsätalouden luonnonhoidon, jatkuvapeliteisyyden ja vapaaehtoisen suojelun lisäämisellä, sekä metsänomistajien ja metsäammattilaisten osaamisen vahvistamisella metsien eri ansaintamuodoista ja hoito- ja käyttötavoista.

Lappi on raaka-aineintensiivinen maakunta: Raaka-aineiden otto Lapissa on Suomen suurinta, vuonna 2015 se oli 20 000 Mkg kun esim. Uudellamaalla luku oli 14000 Mkg. Maakunnan arvonalisä suhteessa raaka-aineiden kulutukseen on 1 euro/kilo raaka-ainetta, kun se keskimäärin Suomessa oli vajaa 1,3 e/kg. Raaka-aineiden tuottaman arvonalisän kasvattamiseen pyritään mm uudella älykkään erikoistumisen strategialla ja vahvistamalla biotalouden arvonalisää kansallisen biotalousstrategian mukaisesti.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan hieman parempi, viiden vuoden päähän ennallaan/parempi

Alue- ja yhdyskuntarakenne sekä liikenne- ja viestintäyhteydet

Lapin aluerakenteen rungon muodostavat erilaiset keskuskeskukset. Kemi-Tornio on teollisuuden, logistiikan ja rajakaupan keskittymä. Rovaniemi kehittyy maakunnan suurimpana kaupan, koulutuksen ja matkailun keskuksena. Aluekeskuksina kasvu odotetaan Kittilään, Sodankylään, Kemijärvelle ja Ivaloon. Pandemian ja digitalisaation kasvun myötä Lappiin on kohdistunut kiinnostusta kausiasumiseen ja monipaikkaiseen työhön.

Turvallisuusympäristö on muuttunut. Liikenneverkon toimintavarmuuteen on panostettava.

Huoltovarmuus ja sotilaallinen liikkuminen on varmistettava. NATO-jäsenyys lisää kansainvälisten harjoitusten määrää, joissa liikkuu runsaasti raskasta kalustoa sekä henkilöliikennettä. Meriliikenteen kuljetusreitit tulee kehittää ja keskeisten kuljetusreittien toimintavarmuus turvata rautatie- ja maayhteyksien osalta Pohjois-Suomesta Ruotsiin ja Norjaan. Myös vihreän siirtymän osalta liikenneinfrastruktuurin pitää olla riittävässä kunnossa (esimerkiksi tuulivoiman rakentamisvaiheen aikaiset ja kaivoskuljetukset). Teollisuus- ja kaivoshankkeet kasvattavat liikennemääriä nykyisestä.

Perämeren satamista (Kemin Ajos ja Tornion Röyttä) aukeaa yhteys globaaliin kuljetusjärjestelmään. Tornion kautta kulkee **Suomen ainoa rautatieliikenteen maayhteys Ruotsiin ja edelleen Eurooppaan**. Ratayhteyksien osalta tavoitteena on henkilö- ja tavaraliikenteen kehittäminen mm. sähköistämällä yhteyksiä sekä avaamalla yhteyksiä Ruotsiin.

Päärata, valtatie 4 ja 29 Tornioon asti, Lapin lentoasemat ja Kemin satama ovat osa TEN-T-ydinverkkokäytävää. Valtatietä 21 on esitetty osaksi TEN-T-käytävää. Pääväyläverkkoon kuuluvat valtatie 4 ja 21 ovat kansainvälisiä liikennekäytäviä, joiden kunnosta on huolehdittava saavutettavuuden turvaamiseksi. Tulevaisuudessa on tärkeää kehittää myös poikittaisia tieyhteyksiä, kuten kantateitä 80, 81 ja 82 sekä maantietä 955. Tieverkon kunnan heikentymiseen liittyy vakavia riskejä. Alempi tieverkko ja siltojen kunto eivät enää vastaa elinkeinoelämän eikä asukkaiden tarpeita.

Lapin kaikki lentoasemat matkaketjuineen ovat välttämättömiä Lapin nopealle ja kansainväliselle saavutettavuudelle, erityisesti matkailualueille. Suorat kansainväliset reitit ja charterlennot ovat olleet voimakkaassa kasvussa. Tulevaisuudessa sähköinen lentoliikenne luo mahdollisuuksia Lapin saavutettavuuden parantumiselle erityisesti poikittaisliikenteen osalta.

Kävelyn ja pyöräilyn odotetaan kasvavan kaupunkiseuduilla, alue- ja matkailukeskuksissa. Joukkoliikenteen kattava palvelutaso ei toteudu markkinaehtoisesti. Viranomaisen järjestämän julkisen henkilöliikenteen merkitys on jatkossakin oleellinen. Henkilöauto on monin paikoin Lapissa ainoa varteenotettava liikkumismuoto pitkien etäisyyksien vuoksi.

EU:n liikenteen päästöjen vähentämistavoitteet ohjaavat myös Lapin alueella liikennettä käyttämään puhtaampia vaihtoehtoisia käyttövoimia ja polttoaineita (kaasu, sähkö, vety). Näiden käyttö Lapissa on kuitenkin puutteellisen jakeluverkoston vuoksi haastavaa. Esim. sähkön osalta tieverkon puuteosuuksilla on heikot edellytykset suurteholatauksen markkinalähtöiseen kehittymiseen alhaisten liikennemäärien ja pitkien etäisyyksien näkökulmasta. Kaluston uusimisen kalleus hidastaa myös kehitystä.

Tietoliikennetyhteydet eivät ole kattavat ja riittävät Lapissa. Pohjois-Suomen lisäksi myös muualla Suomessa on erityisen haasteellisia alueita, joissa hankkeet eivät ole kannattavia nykyisellä tukitasolla.

Rakentamiskustannukset nousevat harvan asutuksen ja pitkien välimatkojen vuoksi korkeiksi. **Tarvitaan uusi pitkäkestoinen laajakaista-tukiohjelma, jossa ei saisi olla pakollisia kuntaosuuksia**, vaan tuen tulisi tulla kokonaisuudessaan valtiolta.

Tietoliikenteen runkoverkkoja tarvitaan myös Pohjois-Suomesta Ruotsiin ja Norjaan. Myös **luoteisväylän arktinen merikaapeli Euroopan ja Aasian välille on tarpeellinen**. Matkapuhelinverkon katvealueet aiheuttavat ongelmia alueelle liikkuville sekä julkisen henkilöliikenteen toimijoille. **Katvealueilla heikosti toimivia taustajärjestelmäpohjaisia lippu- ja maksujärjestelmiä vaaditaan liikennepalvelulain ja sopimusten perusteella**. Mobiiliverkon laajakaista- ja puhelinyhteyksien tarjonnan kehittäminen vaatii tukiasemien lukumäärän selkeää kasvattamista, jota tulee vauhdittaa esimerkiksi kasvattamalla yleispalveluvelvoitetta, jonka nykyinen nopeusvaade on täysin riittämätön.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan: huonompi ja viiden vuoden päästä: ennallaan

Lapissa elinkeinorakenne on monipuolinen. Kärkitoimialat, kuten matkailu ja metsäsektori, ovat alttiita lainsäädännön muutoksille ja globaaleille suhdanteille. **EU:n poliittiset päätökset vaikuttavat alueen kehitykseen, erityisesti liittyen liikkumisen päästövähennyksiin ja kriittisiä raaka-aineita tuottavan kaivannaisteollisuuden kehitykseen.** Matkailun kasvukaudet tuovat investointeja ja kiinnostusta, erityisesti rakentamisen alalla. Maaseudun rooli, erityisesti ruokatuotannon osalta, on merkittävä, ja alueen omavaraisuus on tärkeä tekijä. Rajakauppa Lapin alueen luontaista erityisosaamista.

EU:n kriittisten raaka-aineiden aloite ja NATO-sopimuksen myötä odotetaan puolustusyhteistyön kasvua, mikä tuo lisää kiinnostusta alueelle. Vielä ei ole selkeää kuvaa siitä miten nämä tulevat heijastumaan Lapin liikenne- ja palveluinfrastruktuurin ja eri elinkeinojen kehittämiseen.

Vihreä siirtymä ja digitalisaatio haastavat yrityksiä uudistumaan. Lapin mineraalit, bioraaka-aineet ja uusiutuva energia ovat keskeisessä roolissa vihreän siirtymän toteuttamisessa. Energiamurros tuo investointeja puhtaaseen tuotantoon ja uusiutuvaan energiaan, kuten vesivoimaan sekä kasvattaa niin alueellista kuin kansallista resilienssiä.

Lapissa ei ole nähtävissä niin suuria taantuman merkkejä kuin maassa keskimäärin, ja yritysten suhdannenäkymät ovat varovaisen positiivisia. Lapin pk-yrittäjien yleinen suhdannenäkymä ja arvio henkilökunnan määrän kehityksestä on positiivisempi kuin koko maassa keskimäärin. **Matkailuala on toipumassa nopeasti.** Lappiin tuli 2023 ennätysmäärä lentoja Keski- Euroopasta. Kansainvälisiä reittilentoja tulee Rovaniemelle, Kittilään ja Ivaloon. Matkailu on kasvanut viime talvesta ja kaudelle 2024 odotetaan uusia ennätyksiä ja vuodelle 2025 ennakoidaan super-kautta. Lapin matkailun volyyymi ei kuitenkaan täytä massaturismin mittakaavoja. Matkailu on kehittynyt Lapissa laajoille alueille. Matkailijoita riittää niin keskuksiin kuin erämaa-kohteisiin.

Kemi-Tornion alueella on kansainvälisessäkin mittakaavassa merkittävä teollista kiertotaloutta edistävä kiertotalouskeskus, joka tukee teollisuuden ja energian vihreää siirtymää. **Teollisessa kiertotaloudessa on merkittävät mahdollisuudet Lapille säästää luonnonvaroja ja lisätä alueen elinvoimaa.** Lapin AMK:ssa kiertotalous on vahvasti opetuksessa ja TKI-toiminnassa sisällä. Kiertotalouden toteuttamista muualla Lapissa ja ihmisten arjessa haastaa pitkät välimatkat ja pienet volyymit.

Viime vuosien investoinnit metsäteollisuuteen ovat vahvistaneet alueen kilpailukykyä. Alueelliset investointihankkeet, kuten Kemissä Veitsiluodon saaren kehitys, tukevat elinkeinorakenteen monipuolistumista. Lapin kuntien elinvoimaselvitykset korostavat yritysten toimintaedellytysten parantamista, ja TKI-toiminta on saanut uutta vauhtia yhteistyön ja hanketoiminnan kautta. Yritykset toimivat yhä kansainvälisemmin, ja vastuullisuus sekä kestävä toiminta ovat nousseet keskeisiksi tekijöiksi.

Lapin maaseutu kehittyy muun muassa nautakarjatalouden ja porotalouden kautta. **Rakennekehitys jatkuu Lapin maataloudessa** ja maidon tuotantomäärä pienenee tilojen määrän vähentyessä. Maatiloille tarvitaan sukupolvenvaihdoksia ja uusia yrittäjiä. Kiinnostus erikoiskasvit tuotantoon on virinnyt viime vuosina uudelleen, mikä edellyttää kehittämistoimia. Myös maatilojen kiinnostus nurmiviljelyä hyödyntävään biokaasun tuotantoon on lisääntynyt. Hyvinvointitrendien myötä Lapin luonnontuotteille ja niihin perustuville palveluille on kasvavaa kysyntää.

Lapin TKI-toiminta on kasvanut ja ylittänyt 1% tason, mutta yritysten pieni koko haastaa edelleen TKI-menojen kasvun. Vaikka alueelta puuttuu suuret yliopistolliset TKI-keskittymät, alueellinen yhteistyö on käynnistynyt vahvasti vuonna 2023 ja mukana tässä ovat kauppakamari, yritykset, viranomaiset ja aluekehitysorganisaatiot. Hiljattain valmistunut Lapin älykkään erikoistumisen strategia ja siinä tunnistettujen kehittämisen kärkien toimeenpanosuunnitelmat tukevat yritysten ja tutkimuslaitosten yhteistyötä sekä innovaatiokyvykkyyksien kehittämistä. Älykkään erikoistumisen keskiöön nostetut teemat heijastavat vahvasti Lapin elinkeinorakennetta ja mukana on myös tulevaisuuteen nojaavia uusia mahdollisia vahvuusaloja (mm. vetytalous, uusiutuvan energian hyödyntäminen). Lappilaiset TKI-toimijat ovat aktiivisesti mukana monissa eurooppalaisissa verkostoissa ja kumppanuuksissa.

Yksi tunnistettu haaste **on kansainvälisten osaajien puute. Lapissa on alueista toiseksi vähiten ulkomaalaisia suhteessa väilukuun.** Lapista puuttuvat ne yliopistojen alat (mm. luonnontiede ja lääketiede), johon suuren volyymin TKI panostukset painottuvat. Tämän lisäksi Lapin yrityskentän kasvuhalukkuutta rajoittaa keskisuurien yritysten pieni määrä.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän parempi

Lapin työllisyyskehityksen kehityskuva on monin tavoin koko maata myönteisempi. Työllisyys on kasvussa ja Lapin työllisyysaste on vuonna 2023 kivunnut koko maata korkeammaksi. Koko maan kehityksestä poiketen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys vähenee. Koronapandemiaa edeltävä työttömien määrä on Lapissa alitettu vuoden 2022 maaliskuusta alkaen. Työttömien määrä on alittanut 7 400 ja syyskuusta 2023 lähtien työttömien osuus työvoimasta on ollut alempi kuin koko maassa. Lomautukset ovat lisääntyneet selvästi koko maata vähemmän. Muutosneuvottelut ovat lisääntyneet vuonna 2023, mutta isoja irtisanomisia ei ole ollut. Työvoiman kysyntä on vähentynyt vuosien 2021-2022 Kemin biotuotetehtaan rakennusvaiheen aikaisista huippulukemista, mutta vähemmän kuin koko maassa.

Eläköityminen tulee olemaan merkittävää seuraavien vuosien aikana ja uudet isot hankkeet tarvitsevat osaajia. Lapin ELY-keskuksen tilaama työvoimatarveselvitys avaa näkymää osaajatarpeista 2020-luvun lopun aikana. Ripeän kasvun ennusteessa työpaikkojen määrä lisääntyy 4 300 (6 %) ja hitaamman kasvun ennusteessa lähes 1 000 vuodesta 2021 kaivostoiminnan ja matkailun kasvun myötä. Työpaikkojen lisääntymistä voimakkaammin työvoimatarpeissa näkyy poistuma työelämästä eläkkeelle. Vuosina 2024–2029 Lapin työllisistä 12 600 eli lähes joka viides eläköityy. Eläkepoistuma on suurin sote-alalla ja suhteellisesti huomattavinta maa- ja metsätaloudessa. Myös moni yritys hakee jatkajaa yrittäjän siirtyessä eläkkeelle. Työmarkkina-alueena Lappi on laaja ja kuntien välinen päivittäinen pendelöinti näkyy lähinnä Kemi-Tornion alueella. Pohjois-Ruotsi ja -Norja ovat luontainen osa lappilaisten työmarkkina-alueita ja houkuttelevat työvoimatarpeineen lappilaisia osaajia.

Suhdanteista huolimatta osaavan työvoiman saatavuudessa on haasteita sekä yrityksillä että julkisella sektorilla, eri toimialoilla ja ammateissa. Työntajahaastatteluun vastanneista toimipaikoista 56 % oli viimeisen vuoden aikana kokenut rekrytointivaikeuksia ja osaavan työvoiman saatavuus on yritysten keskeinen kasvun ja kehittymisen este. Työkäisen väestön kehitys haastaa työvoiman saatavuuden. Aluekehittämisen konsulttitoimisto MDI:n väestöskenaarioissa työikäinen väestö kasvaa vuosien 2022–2040 aikana Lapissa vain 5–6 kunnassa. Merkittävästä maahanmuuton lisääntymisestä huolimatta Lapissa olisi muutama kunta, jossa työikäinen väestö vähenisi yli neljänneksellä. Osaamisen lisäksi työvoiman saatavuuteen liittyy työnantajakuva, työolosuhteet, asuntopulaongelmat sekä matkailussa ympärivuotisuuden lisääminen ja kausien pidentäminen. Alueen koulutusmahdollisuudet ovat myös ratkaiseva pito- ja vetovoimatekijä. Etätyö, uudenlaiset työjärjestelyt ja digitalisaatio ovat mahdollisuus kilpailussa osaavasta työvoimasta. Nämä ratkaisut edellyttävät kattavampia laajakaista- ja mobiiliverkkoja. Työvoiman saatavuus ja tavoite saada yhä useampi työikäinen työelämään edellyttää työtehtävien räätälöintiä sekä asenne- ja toimintatapamuutoksia työelämän ja sen monimuotoisuuden kehittämiseksi.

Ratkaisuja työvoiman saatavuusongelmiin haetaan laajassa kumppanuusverkostossa osaavan **työvoiman saatavuuden toimenpidesuunnitelmalla**. Kolmessa teemaryhmässä: kohtaanto, osaaminen sekä veto- ja pitovoima ja infra konkretisoidaan ja viedään eteenpäin tärkeimmiksi tunnistettuja toimenpiteitä organisaatioiden omana toimintana tai kansallisia ja EU-rahoituksia hyödyntäen. Suurten teollisuushankkeiden työvoimatarpeisiin varaudutaan suunnitteluvaiheesta lähtien tiiviillä yritysten, aluekehittäjien, oppilaitosten ja elinkeinoyhtiöiden suurhanketoimintamallilla. **Lapissa tarvitaan kansainvälisiä osaajia.** Esimerkiksi matkailussa työskentelee sesonkiluonteisesti huomattava määrä kansainvälistä työvoimaa. Työ- ja koulutusperäistä maahanmuuttoa edistetään toteuttaen Lapin maahanmuuttostrategiaa 2030+.

Perusasteen jälkeisen tutkinnon suorittaneiden osuus on Lapissa korkeampi, mutta **korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on edelleen alempi kuin koko maassa.** Ammatillisen koulutuksen suorittaneista on vuoden sisään valmistumisestaan työllistynyt Lappiin 53 %, ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista 45 % ja Lapin yliopistossa opiskelleista 20 %. Tässä näkyy korkeakoulutuksen omaa aluetta laajempi koulutustehtävä eli Lapin oppilaitoksiin muualta tulevien ja myös muualle töihin sijoittuvien suuri osuus. Toisaalta Lapista puuttuu useiden työvoiman kysyntäalojen korkeakoulu- ja yliopistotason koulutustarjontaa ja siksi on tärkeää saada muualta tulevia kiinnostumaan Lapin työmahdollisuuksista. Monimuoto- ja etäopiskelumahdollisuudet tukevat lappilaisten koulutuksen saatavuutta. Osaamisen kehittämisessä korostuu yhä enemmän jatkuvan oppimisen näkökulma sekä ketterien työelämän tarpeisiin vastaavien koulutusmahdollisuuksien kehittäminen.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan parempi, vuoden päähän ennallaan

Lapissa kuntien väliset hyvinvointi- ja terveyserot ovat melko suuria. Lappilaiset kärsivät edelleen keskimääräistä enemmän tuki- ja liikuntaelinsairauksista, tapaturmista, mielenterveyden vakavista häiriöistä ja sepelvaltimotaudista. **Päihteiden käytöstä johtuvat haitat, mielenterveyden ja yksinäisyyden haasteet sekä ylipainosta ja liikkumattomuudesta aiheutuvat hyvinvointihaasteet kaikissa ikäluokissa ovat nousseet vahvasti esiin kuntien ja hyvinvointialueen kertomuksissa.**

Nuorten mielenterveyspalveluiden tarve jatkaa kasvuaan. Tämä näkyy mm. psykiatrisen laitoshoidon tarpeen lisääntymisenä ja avohoidon jonoina. Palveluiden puute lisää polarisoitumista huonosti ja hyvin pärjääviin. Perusterveydenhuollon haasteet (eläköityminen, työvoima- ja vuodepaikkapula) ovat johtaneet siihen, että **erikoissairaanhoidossa hoitajaksot pidentyvät ja niiden saatavuus on heikentynyt.** Huolta herättää lähitulevaisuuden säästötoimien vaikutukset eri paikkakunnilla lähipalveluiden saatavuuteen.

Sosiaali- ja erityisesti terveydenhuollon kuormitus vaikuttaa myös työttömien työkyvyn arviointiin ja selvitysten pitkittymiseen. Itsensä täysin tai osittain työkyvyttömäksi kokevien korkea osuus 20 -64-vuotiaista vaatii merkittävää työtä TE-, sote- ja kuntoutuspalvelujen yhteensovittamisessa ja työllistymistä ja työelämäosallisuutta edistävien palvelujen turvaamisessa työllisyyspalvelu-uudistuksen keskellä.

Parhaimmillaan SOTE-keskukset vahvistavat toimijoiden osaamista esim. varhaisessa tunnistamisessa ja tarpeen mukaisesti palveluihin ohjaamisessa. **Sairastavuuden vähentymisessä on tapahtunut myönteistä kehitystä ja terveydentilan seuranta on parantunut.** Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamiseksi on välttämätöntä huolehtia sosiaali- ja terveyspalvelujen saavutettavuudesta sekä terveyttä edistävästä ja ennaltaehkäisevästä toiminnasta. **Digitaalisten palvelujen kehittäminen on tarpeellista ja kustannustehokasta, mutta ne eivät korvaa henkilökohtaisia kontakteja.** Lapin puutteelliset laajakaistayhteydet haastavat digitaalisten sosiaali- ja terveyspalveluiden yhdenvertaisen tarjonnan. Palvelujen kehittämisessä on huomioitava myös rajat ylittävän yhteistyön mahdollisuudet sekä saamenkielisten palvelujen saatavuus.

Pitkistä välimatkoista huolimatta järjestötoimintaan osallistuvien osuus on Lapissa viime vuosina pysynyt vakaana. Järjestöt tarjoavat aktiivisuutta ja hyvinvointia lisäävää harrastus- ja vapaaehtoistoimintaa, kuntoutuksen palveluita ja myös palkkatyötä. Kolmannen sektorin toimijat muodostavat hyvinvointialueen, kuntien ja yritysten kanssa lappilaisen hyvinvointiverkoston. Lappilaiset ovat hyvin varautuneita poikkeustilanteisiin ja tuntevat olonsa pääosin turvalliseksi, joskin turvattomuuden kokemuksen tunne on lisääntynyt.

Lapin pitkät välimatkat ja heikot kulkuyhteydet aiheuttavat haasteita sosiaalisten kontaktien ylläpitoon, harrastustoimintaan ja vaikuttamismahdollisuuksiin. **Itsensä yksinäiseksi tuntevien osuus on korkeinta koko maahan verrattuna kaikissa ikäluokissa.** Yksinäisyys on suurin terveysriski ihmisen hyvinvoinnille. Erityisen vahvasti nämä ongelmat vaikuttavat nuoriin. **Pienenevät ikäluokat haastavat palvelutarjontaa ja pienille ryhmille palvelujen järjestämisen kustannukset ovat muuta maata kalliimmat** (mm. etsivä nuorisotyö ja työpajatoiminta).

Lapin erityispiirteisiin kuuluu monikielinen väestö. Alueella puhutaan kolmea eri saamen kieltä, josta muodostuu erityistarpeita. Tämä tarkoittaa, että pohjois-, inarin- tai koltansaamen kieliä äidinkielenään käyttävillä asukkailla on tarve monikieliseen osallistumiseen ja vaikuttamismahdollisuuksiin.

Kulttuuripalveluiden tarjonta Lapissa on vähäistä ja myös kulttuurihyvinvoinnin rakenteet heikot. Haasteellisessa työmarkkina-asemassa olevien väestöryhmien kulttuuritarjonnan huomioiminen vaihtelee merkittävästi kuntien välillä. Kaikukortin käyttöönoton laajentamiseksi sekä muiden toimintamallien kehittämiseksi tarvitaan alueellista lisäresurssia. **Monelta kunnalta puuttuvat vielä osallisuusohjelma, yhteisbudjetoinnin mallit tai esillä olevat kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet**

Vuonna 2022 Lapin kunnista ylijäämäisen tuloksen teki 17. Vuonna 2024 painotettu tuloveroprosentti (8,63) on Lapissa koko maan keskimääräiseen verrattuna 1,17 %-yksikköä korkeampi. Vuosi 2023 oli Lapin kunnille taloudellisesti hyvä muun muassa ns. verohännistä johtuen. Tulevina vuosina kuntatalous kohtaa kuitenkin haasteita ja kuntien talous alkaa eriytyä voimakkaammin.

Arvio nykytilanteesta: verrattuna vuotta aiempaan ennallaan, vuoden päähän heikkenevä